

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

265 ק"מ 999 יתרו תפ"ח תש"ס ו' ס"ה י"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: יהונתן בן גרשום בן מנשה

שיקוצצו. פרקי אצבעות ידיו ורגליו נקצצו, והוא עדיין עומד בסירובו להשתמד.

לפנינו מעשה כמעשה עקידת יצחק. על כל פרק ופרק שנקצץ נשאל רבי אמנון אם יאבה עתה להמיר את דתו, ואילו הוא בוחר וחוזר על בחירתו זו שוב ושוב ומקדש שם שמים על כל איבר מקוצץ, כמקריב קורבן לגבוה. לבסוף הוא נישא קצוץ-איברים לביתו וכל פרקי אצבעותיו מונחים לצדו; הוא משלים את הקורבן כדן בציווי שהוא מצווה: לזרות מלח על איבריו המקוצצים. קרב המועד לתפילת ראש השנה, ורבי אמנון מגיע עם כל פרקי אצבעותיו לבית הכנסת. כאשר הגיע הזמן לומר "קדושה" הוא משלים את מעשה קידוש השם שלו בקרב עדתו: הוא מצדיק עליו את הדין בלב שלם, מקבל ברצון את כל המכאובים, טוען לקידוש שמו יתברך על מלכותו ולייחודו, ופותח בפיוט: "וּנְתַנָּה תוֹקֵף קְדוּשַׁת הַיּוֹם כִּי הוּא נוֹרָא וְאִיּוֹם..." מתוך התרגשות עד דמעות, ולבו מלא מורא וחרדת קודש. ומשנדם קולו נדמו גם פעימות ליבו.

במוצאי היום הקדוש הופיע הנפטר בחלומו של רבי קלונימוס בן רבי משולם, ושטח את בקשתו: להכליל את שירו "ונתנה תוקף" בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים, "להיות לו לעד ולזיכרון טוב לכל ישראל". ומאז, "ונתנה תוקף" היא יצירה נוראת-הוד, המרעידה ומרטיטה לבבות רבים בתפילת ראש השנה, הוא "יום הדין" הגדול והנורא.

ממעשה מחריד זה רואים עד כמה חמור אפילו צד קל של ספק להסכמה לעבודה זרה, ואיך יתכן שמשה רבינו הסכים???

נראה לבאר בהקדם מאמר חז"ל בברכות (יט): תנא דבי רבי ישמעאל, אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה. שמא סלקא דעתך? אלא ודאי עשה תשובה.

ולכאורה כיצד מגיע חטא לתלמיד חכם, והרי הגמרא בסוטה (כא) מביאה: אמר רבא, תורה, בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. מצווה, בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. ביאורו: בזמן שאדם עוסק בתורה, הוא מוגן מן הייסורים ומוצל מן החטא. בזמן שאינו עוסק בה, הוא מוגן מן הייסורים אבל אינו מוצל מן החטא. ואולם מצווה, בין בזמן שהאדם עוסק בה ובין בזמן שהאדם אינו עוסק בה, היא מגינה מן הייסורים אבל אינה מצילה מן החטא. ועלך אף שהתורה מגינה מהחטא רק בשעה שעוסק קבה, בכל זאת ניצל התלמיד חכם מיצר הרע, כפי שמבארים התוספות: סתם תלמיד חכם תורתו אומנותו

ישנו מדרש פליאה המובא בילקוט שמעוני (שמות רמז רס"ח): רבי אלעזר המודעי אומר: בארץ נכריה, אמר משה, הואיל וכל העולם כולם עובדים עבודה זרה, למי אני אעבוד? למי שאמר והיה העולם. שבשעה שאמר משה ליתרו, תן לי את צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו, קבל עליך דבר אחד שאני אומר לך, ואני נותנה לך לאשה. אמר לו משה: מה הוא? אמר לו: הבן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים. וקבל עליו. אמר לו [יתרו]: השבע, וישבע לו, שנאמר...

ורבים מתפלאים, הייתכן הדבר?? איך משה רבינו הסכים לתת בן אחד שלו – בן בכורו לעבודה זרה? וגם אם היה אנוס בגלל התנאי, הרי בעבודה זרה לא מועיל טענת אנוס, שהרי על עבודה זרה חייבים למסור נפש?

אחד מסיפורי ההוד של ההיסטוריה היהודית, סיפור של "קידוש השם", הוא המעשה המצמרר של קידוש השם של רבי אמנון ממגנצא מן המאה ה-11, שהוכנס לתפילת הימים הנוראים כרקע לפיוט "וּנְתַנָּה תוֹקֵף" (הסיפור מובא ב"אור זרוע", ר' יצחק בן משה מווינה, הלכות ראש השנה, סימן רע"ב).

רבי אמנון מתואר כגדול הדור, עשיר ומיוחס, יפה תואר ויפה מראה, ואף מקורב למלכות. השרים וההגמון מבקשים להדיחו להמיר את דתו. הם חוזרים ומדברים על ליבו, ואילו הוא מתעקש ומסרב. אבל פעם אחת חזקו עליו דבריהם, וכדי לדחותם הבטיח להם להיוועץ ולעייין בדבר ולהשיבם בתוך שלושה ימים. כאן מתרחש מעבר רב משמעות: רבי אמנון אמנם לא העלה כלל על דעתו לקבל את הצעתם, הוא רק רצה להשתחרר מן הלחץ שהופעל עליו, אבל על-פי אמת המידה הדתית המחמירה שלו עצמו, כבר בכך היה משום חטא חמור כלפי שמים, חטא המחייב קורבן כפרה.

רבי אמנון חש רגשי אשמה על שיצא מפיו לשון של ספק כאשר נדרש להתנצר; כאילו היה ספק בלבו אם להשתמד או להמשיך להיות נאמן לאלקי ישראל. הוא מתאבל ואינו מקבל נחמה, וביום השלישי, כאשר שליחי ההגמון באים לבקש את תשובתו, הוא מסרב ללכת אִתָּם. בעל כורחו הוא נלקח אל בית ההגמון, וכשהוא נדרש להסביר את סירובו, הוא מודה כי חטא חטא כבד, אך לא להגמון כי אם לאלקיו. לפיכך, אומר רבי אמנון, תיכרת לשונו, שדיברה כזבים. לא-כי, גוזר ההגמון, לשונו דיברה אמת דווקא, אך רגליו, שסירבו לבוא במועד שסוכם עליו, ושאר איברי גופו הם

ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה. ע"כ. [וכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י זצוק"ל בספרו עיני כל חי עמ"ס עבודה זרה דף ז"ז, לבאר מדוע התורה שומרת את האדם מזימה וניאוף, משום שכידוע התורה נקראת 'אשת חיל', והרי קיימא לן בסוף מסכת קידושין לענין יחוד, שאם אשתו עימו, מותר לו להתייחד עם אשה אחרת, ולא חיישינן לעבירה, מפני שאשתו משמרתו מהחטא. ועל כן מאחר שהתורה נקראת אשתו של אדם, הרי היא שומרת עליו ומצילה אותו מהחטא].

ואם כן נשאלת השאלה, כיצד בא התלמיד חכם לידי חטא כאשר התורה שומרת ומגינה עליו?

וביותר, חז"ל נקטו שחטאו של התלמיד חכם הוא בלילה, והרי לילה לאו זמן חטא הוא, כמבואר מדברי הגמרא בשבת (פט:)- בטענתו של יצחק אבינו: "דל פלגי דלילתא שאין חוטאים כלל", מבואר כי אין אדם חוטא בלילה. וכן איתא במדרש (בראשית רבה נ', ג') כשהקב"ה דן אינו יהודי דן בלילה, כיון שאין חוטאים בשעה זו. ואם כן כיצד חטא התלמיד חכם בלילה?

על כן נראה, כי חטאו של התלמיד חכם הוא על כרחו וללא ברצונו, וזאת משום, כי נשמת התלמיד חכם היא נשמה כללית והרבה נשמות קשורות אליה. וכאשר אותם אנשים נכשלים בעבירה ונופלים לעמקי הקליפה, צריך התלמיד חכם לרוממם ולהחזירם אל הקדושה. ועבור כך הוא צריך לרדת לעמקי הקליפה וזאת על ידי החטא, ואז כשחוזר בתשובה, מרומם יחד עמו את נשמת שאר האנשים הקשורים אל נשמתו.

בזה יש לבאר את עניינו של משה רבינו, כשראה משה רבינו את נשמת יתרו ראה שהיא שייכת אל עם ישראל וצריך לגיירה, לכן הוצרך לחטוא בזה שכביכול הסכים למסור את בנו לעבודה זרה, ובזה ירד אל עמקי הקליפה וכשעשה על כך תשובה רומם יחד עמו את נשמת יתרו והביאה אל עם ישראל.

בזה נבוא ונבאר את ענין נכדו של משה רבינו. בסוף ספר שופטים (פרקים י"ז - י"ח) מסופר על מיכה מהר אפרים שקיבל מאמו כסף לעשות פסל. נער לוי שיצא מבית-לחם-יהודה הגיע לביתו, ומיכה מינה אותו לכהן במקדש שבו הציב את הפסל. לאחר זמן בני דן יצאו לנחול בחפון הארץ, וכשהם עברו דרך בית מיכה הם נטלו עימם את הנער הלוי ואת הפסל, והציבו את הפסל במקדש שהם הקימו בנחלתם. ובסיום הפרשיה מסופר (שם, יח, ל-לא): "וַיִּקְרְבוּ אֵלָיו בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל וַיְהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשֹׁם בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשֹׁבֵט הַדָּנִי עַד יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ".

הגמרא בבבא בתרא (ק:) מבארת בהרחבה ענין זה, שיונתן בן גרשום בן (מנ)שה הנזכר הוא נכדו של משה רבינו, אלא שהנביא הוסיף נ' קטנה לשם סבו, כדי להצניע עובדה נוראה זו שהוא היה נכדו של משה רבינו.

והסיבה לכך שיונתן התגלגל לדיוטא כה נמוכה בעקבות הבנה מוטעית של דברי סבו - משה רבינו. יונתן תר נואשות אחרי מקור פרנסה, ופגש את מיכה שהציע לו לשמש ככהן לעבודה זרה. יונתן שהתלבט אם לקבל את ה'תפקיד', נזכר בדברי סבו - "עבוד עבודה זרה ואל תצטרך לבריות".

משה רבינו התכוון לומר, שכל עבודה מכבדת את בעליה. עבוד עבודה שהיא זרה לך, כלומר אפילו - עבודה פחותה ובזויה כפשטיט עורות מנבילה בשוק, ובלבד שלא תיזקק לבריות. אך יונתן טעה ופירש - עבוד עבודה זרה, לא עלינו.

והנה, עברו דורות, ודוד המלך מלך ברמה על ישראל. ראה דוד שיונתן הוא בעל תאוות ממון כה גדולה, הלך ומינהו לשר האוצר של ישראל. בימי דוד שב יונתן בתשובה, והתנ"ך מכנהו באותם ימים - "שבואל בן גרשום", ופירשו חז"ל - 'ששב לא-ל בכל ליבו'.

והנה, ממשיכים חז"ל ומקשים - הכיצד שב לא-ל, והרי כתוב על יונתן הכהן לפסל מיכה, שהוא ובניו היו כוהנים לעבודה זרה עד יום גלות הארץ? לכן הם מספרים - לאחר מות דוד, התחלף המלך והתחלפה הממשלה. שלמה החליף את כל השרים, וכיוון שהודח שבואל מתפקידו, חזר לסורו, והפך שוב להיות כהן לעבודה זרה.

אבל בסוף ימיו יונתן חזר בתשובה שלימה ומוחלטת וסופית, כפי שמגלה לנו הרמ"ע פאנו בספרו עשרה מאמרות (מאמר חקור דין מאמר א' פרק כ"ג), שלאחר שנים ארוכות שיונתן שימש ככהן לעבודה זרה, יהונתן מעצמו התעורר וחזר בתשובה שלימה, עד

כדי כך ששרתה עליו רוח הקודש והפך לנביא אמת לה'. וגם התנבא על המזבח אשר בבית אל, וגם על כל בתי הבמות שבערי שומרון. ויונתן פרסם את נבואתו נגד עבודה זרה בגלוי וללא בושה, ומסיים הרמ"ע פאנו, שיונתן שפרסם בגלוי את נבואתו נגד עבודה זרה, אין כפירת עבודה זרה וקדוש שם שמים גדול מזה.

ולכאורה, הגמרא בעבודה זרה (יז:). אומרת, דכל הפרש ממניות מיית. היינו שלא ניתן לחזור בתשובה מחטא של עבודה זרה, מגודל משיכתה. ואם כן, כיצד יהונתן מכהן של עבודה זרה חזר בתשובה גמורה עד שנעשה נביא ה'?

אולם לפי דרכינו יש לומר, שחזרה בתשובה זו באה בזכות הסבא משה רבינו, אשר נכשל בעבודה זרה בהסכמתו לתת את בנו לעבודה זרה, אולם כשחזר בתשובה ותיקן את חטאו, הוא השריש בבניו אחריו את הכח והיכולת לחזור בתשובה, אפילו מחטא חמור של עבודה זרה.

ספר נזולת שדה -

תנאים ואמוראים

ביאור הנהגותיהם ומעשייהם הקדושים
של התנאים והאמוראים על דרך
הדרוש והאגדה

לפרטים: 0504145482

קו השיעורים - להתענג בתענוגים

0772618021

לשיעורים על פרשת יתרו הקש: 125

"שמועו ותחי נפשכם"

שבת פרשת יתרו:

א. מנהג רבותינו הקדושים לומר בעת פתיחת הארון אחר אמירת "ברוך שמי" נוסח קבלה זו בחג השבועות ובשבתות יתרו ואתחנן (מובא בליקוטי צבי):

הריני מקבל עלי קבלת התורה הקדושה שנתנה לנו בהר סיני על ידי משה רבינו עליו השלום, והריני מקבלה מחדש קבלה גמורה וחלוטה, וקבלה זו בכל ליבי ומאודי ונפשי, וקבלה זו בלי שום אונס והכרח כלל, וקבלה זו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, וקבלה זו עלי ועל זרעי וועל זרע זרעי עד סוף כל הדורות, וקבלה זו על דעת רבי שמעון בר יוחאי הקדוש, ועל דעת רבי אלעזר בנו, ועל דעת יותם בן עוזיה, ועל דעת רבי יצחק לוריא אשכנזי הקדוש, ועל דעת רבינו ישראל בעל שם טוב הקדוש, ועל כל אבותינו הקדושים, ופי כפיהם והודעתם כהודעתם והריני סומך עליהם דרך כלל ופרט, בכלל כל ישראל הכשרים אמן נצח סלה ועד.

כ"ג שבט:

יום זה הוא יומא דהילולא דהגה"ק רבי יעקב חיים ישראל בן שרה אלפיה זיע"א (אביו של בעל קונטרס היחיאי) שהבטיח שהאומר "פתח אליהו הנביא" וידליק נר לעילוי נשמתו ויבקש בקשה אחת, יתפלל עבורו בשמים.